

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10859000>

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING O‘ZLASHTIRISHINING OSHIRISH MUAMMOLARI

Shoira Bozorovna Nomozova

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahri 17-son umumiy
o‘rta ta‘lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘zlashtirish mustaqilligiga erishishning o‘ziga xos jihatlarini yoritib berishga harakat qilingan. shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘zlashtirish mustaqilligini rivojlantirish muammosiga ilmiy-nazariy asoslar orqali tahlili keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, bilim, o‘zlashtirish, mustaqillik, faoliyat, faollik.

ANNOTATSIYA

В данной статье предпринята попытка прояснить специфические аспекты достижения самостоятельности учащимися начальных классов. Также представлен анализ проблемы развития самостоятельности овладения учащимися начальной школы через научно-теоретические основы.

Ключевые слова: образование, знания, овладение, самостоятельность, деятельность, активность.

ABSTRACT

This article attempts to clarify the specific aspects of achieving independence by primary school students. Also presented is an analysis of the problem of developing the independence of mastering elementary school students through scientific and theoretical foundations.

Key words: education, knowledge, mastery, independence, activity, activity.

Bilim o'zlashtirishda mustaqillikni rivojlantirish bolaning proksimal rivojlanish zonasiga o'tishini tezlashtirishning samarali usuli sifatida qaralishi mumkin. Biroq, kichik yoshdagi o'quvchilarni o'qitishning umumiy tizimidagi bu yo'l yetarlicha o'rganilmagan. Boshlang'ich maktab yoshidagi bilim o'zlashtirish mustaqillikning namoyon bo'lish xususiyatlari ularning mustaqilligining rivojlanish qonuniyatlari tizimli o'rganilmagan, o'quvchilarning bilim o'zlashtirish mustaqillik darajasini aniqlashning diagnostik-mezon apparati ishlab chiqilmagan.

Bilimning turli sohalari olimlari - faylasuflar, psixologlar, o'qituvchilar, metodistlarning o'zlashtirish mustaqillikni shakllantirish va rivojlantirishga bo'lgan chuqur va doimiy qiziqishi ushbu ilmiy tadqiqot yo'nalishi keng tarqalgan va e'tirof etilganligini ishonchli tarzda ko'rsatadi. Binobarin, uning asosiy tomonlarini imkon qadar yaxshiroq idrok etishga, mohiyatini ochib berishga intilish tabiiy [1].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zlashtirish mustaqilligini rivojlantirish umumiy muammosining alohida savollari pedagogik fikr tarixining turli bosqichlarida uchraydi. Hatto qadimgi Yunonistonda ham Pifagor maktabi vakillari Arxitas, Aristoksen va boshqalar inson yangi bilimlarni boshqa odamdan o'rganishi yoki uni mustaqil ravishda o'zlashtirishi mumkinligini ta'kidladilar. O'z-o'zini rivojlantirish uchun o'quvchining o'z xohishi bilan o'rganishi kerak, Bunda "fan va san'atni o'rganish to'g'ri va maqsadga erishadi, lekin agar majburlash bo'lsa, u zaif va muvaffaqiyatsiz" [2].

Sokratning fikricha, ta'limning asosiy maqsadi shaxsning axloqiy o'zini-o'zi takomillashtirish va uning qobiliyatlarini rivojlantirish edi. o'quvchilarning o'zlashtirish faoliyatiga alohida rahbarlik qilish zarurligi haqidagi fikrga kelib, u birinchi bo'lib o'quvchilarning o'zlashtirish mustaqilligini shakllantiradigan maxsus o'qitish usulini - evristik suhbatni ishlab chiqdi [3].

O'qituvchining vazifasi o'quvchining mayl va qobiliyatini hisobga olgan holda uning aqliy kuchini rivojlantirish uchun sharoit yaratish ekanligini hisobga olib, Sokrat o'z shogirdlariga shunchaki bilim beribgina qolmay, balki ularning tafakkurini, zukkoligini rivojlantirdi.

Aristotel o‘zining “Ruh haqida” asarida insonga quvonch va zavq bag‘ishlaydigan hayot uchun zarur bo‘lgan me‘yor va qoidalarni o‘zlashtirish faoliyatigina muvaffaqiyatli bo‘lishini ta’kidlagan. Shuning uchun bu faoliyat passiv yodlash orqali emas, balki shaxsning faol amaliyoti, uning mustaqil mehnati jarayonida amalga oshirilishi zarur.

Shunday qilib, qadimgi Yunonistonda allaqachon bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi o‘qitish usuli qo‘llanilgan.

Rivojlantiruvchi ta’lim g‘oyalari atoqli Rim pedagogi Kvintilian asarlarida yanada keng yoyilgan. Ular o‘quvchilarning faol mustaqil faoliyati haqidagi bilimlarni o‘zlashtirishda muhim rol o‘ynash g‘oyasini o‘z ichiga oladi va tegishli didaktik tavsiyalar beradi. Tabiat har bir insonga aqliy chaqqonlik, o‘rganish qobiliyati, tez aql-zakovatni ato etgan, shuning uchun ham bilim olish jarayonida nafaqat “esda saqlash, balki ko‘p o‘ylash” kerak deydi. U “Notiq tarbiyasi haqida” asarida o‘quvchilarni ortiqcha yuklamaslikni talab qilgan, chunki haddan tashqari ko‘p miqdordagi material ularning mustaqilligini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi, bilimlarni passiv o‘zlashtirishga olib keladi. O‘qituvchining vazifasi nafaqat o‘quvchilar xotirasini bilim bilan boyitish, balki ularning tafakkurini, fanning turli masalalari bo‘yicha o‘z mulohazalarini rivojlantirishdir. Ushbu muammoni hal qilish vositalaridan biri o‘quvchilarni o‘qituvchiga savol berishga undash, fikr almashishni tashkil etish [4].

Sensatsion asosda qurilgan rivojlanayotgan o‘qitish metodikasining ilmiy asoslari Ya.Y. Komenskiy asarlarida keng o‘rin egallaydi. U bizning davrimizda dolzarb bo‘lgan o‘quv jarayonini faollashtirishga qaratilgan yondashuvlarni ishlab chiqdi. Idrokning boshlanishi "har doim sezgilardan kelib chiqishi kerak, chunki ongda ilgari sezgilarda bo‘lmagan hech narsa mavjud emas. Shuning uchun o‘qitish narsalarni og‘zaki talqin qilishdan emas, balki mustaqil fikrlashni rivojlantiradigan ob’ektiv kuzatishdan boshlanishi kerak. Keyinchalik I.G.Pestalotsi va J.Desterveglar ta’lim samaradorligini oshirish vositasi sifatida o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini faollashtirish haqidagi fikrlarini chuqurlashtirdilar [5].

Buyuk Shveysariya pedagogi I.G.Pestalotsi o'quvchilar o'z bilimlarini boyitib, "aql kuchini intensiv ravishda oshiradigan"gina shunday mashg'ulotlar yuqori samara beradi, deb hisoblagan. Rivojlantiruvchi ta'limning umumiy psixologik manbasini izlab, olim faqat u orqaligina «inson rivojlanishi uchun tabiatning o'zi tomonidan belgilab qo'yilgan» shaklni topish mumkin, deb hisoblagan. Bu shakl ob'ektlarni mustaqil kuzatishdir. Mehnat ishlarini bajarish jarayonida bilimlarni mustaqil egallashga intilishni tarbiyalash zarur. Shuning uchun bolalar o'lchashlari, hisoblashlari, nutqni faol o'zlashtirishlari kerak. Ko'nikma bilim bilan bir vaqtda shakllanadi. Aql eng yaxshi pedagogik shart-sharoitlar yaratilgan sharoitda rivojlanadi [6].

"Men, - deb yozadi I.G. Pestalotsi, - ko'p sonli tushuntirish misollari bilan mustaqil o'zlashtirishni kamaytirishga harakat qilmayman - aksincha, men har bir imkoniyatda unga bir nechta, lekin juda tushunarli misollarni keltiraman va darhol so'rayman:" Siz shunga o'xshash yana bir narsani bilasizmi?" Aksariyat hollarda bolalar o'z tajribalarida yangi misollarni topadilar va ko'pincha o'qituvchining xayoliga ham kelmagan misollarni keltiradilar; shu tarzda ularning bilimlari kengaytiriladi va aniqlashtiriladi" [7].

A. Disterveg bilim o'zlashtirishda mustaqillik g'oyasining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. U didaktikaga rivojlantiruvchi ta'lim tushunchasini kiritdi. Insonning ma'naviy kuchlari va qobiliyatlarini rivojlantirish, uning bu yo'nalishdagi sa'y-harakatlarisiz mumkin emasligiga ishongan Disterveg o'z-o'zini faollashtirishni o'rganishning eng muhim tamoyillaridan biri deb hisobladi. U insonning ongi, irodasi, xotirasi, tafakkuri va boshqa fazilatlarini rivojlantirishning asosidir. "Odam havaskor ijrosi sifatida egallamagan narsa uniki emas".

O'z-o'zini faollashtirish o'quvchilarning ta'limdagi mustaqilligini rivojlantirishning asosidir. Disterveg shunday deb yozgan edi: "Har qanday tarbiya va har qanday ta'limning asosiy vazifasi chin ma'noda o'quvchining havaskorlik faoliyatini rivojlantirish bo'lib qoladi". Buning uchun mashg'ulotni darsda "tafakkur hukmronlik qiladigan" tarzda qurish, o'qitishning faol usullarini (dialog va boshqalar)

keng qo'llash, o'quvchini shunday ishlashga majbur qilish kerakki, u "mustaqil o'ylaydi, izlaydi, o'zini namoyon qiladi, harakatsiz kuchlarini rivojlantiradi" Har qanday usul, agar u faqat sezgirlikni o'rgatsa, yomon va o'z-o'zini faollikni rag'batlantirsa yaxshi [8].

O'qituvchiga qo'yiladigan talablarni hisobga olgan holda Disterveg ta'kidlaganidek, "o'quvchilarning o'z-o'zini ongini uyg'ota oladigan, ratsional misollar orqali ongini rivojlantira oladigan, uni mustahkamlaydigan va jilovlay oladigan o'qituvchigina haqiqiy ma'noda yoshlik tarbiyachisi hisoblanishi mumkin. Qolgan hamma narsa ta'lim emas, balki mashg'ulot; ta'lim emas, murabbiylik" [9].

O'quvchilarni o'zlashtirish mustaqilligini rivojlantirish, mustaqil bilish faoliyatini faollashtirish zarurligi haqidagi g'oyalar o'qituvchilar, metodistlarning diqqat markazida edi. Yozuvchi-pedagog N. I. Novikov ta'lim nafaqat bolalar ongini yangi bilimlar bilan boyitibgina qolmay, balki ularning fikrlash, mustaqil "o'zlari bilmog'chi bo'lgan narsalarni o'rganish va tahlil qilish, rostni yolg'ondan qulay ajrata olish" qobiliyatini ham rivojlantirishi kerak, deb ta'kidlagan.

A.I Gertsen ta'lim o'quvchilarning mustaqil fikrlashlarini rivojlantirishga har tomonlama hissa qo'shishni talab qildi, ularning boshiga tayyor haqiqatlarni bolg'a bilan urmang. Ta'lim – o'quvchilarning ter to'kib, ilmiy bilimlarni o'zlashtirib olgan mehnati, o'z-o'zini aks ettirishi natijasidir. Faqat shunday sharoitda maktab o'quvchilari tomonidan o'rganilayotgan qoidalar tegishli asoslash va amaliy tekshirishga ega bo'ladi, ular mazmunli o'zlashtiriladi [10].

N.A.Dobrolyubov o'quvchilar tomonidan yangi materialni mazmunli o'zlashtirish ta'limni oqilona tashkil etishning eng muhim belgisi deb hisobladi. O'quvchilarning bilim olishdagi faolligining ko'rinishlaridan biri ularning "o'z harakatlaridan xabardor bo'lishga intilishi", "harakat natijalarini to'g'ri baholay olish", ya'ni o'z faoliyatini nazorat qila olishidir.

Shunday ekan, o'quvchilarning o'zlashtirish mustaqilligiga erishish rivojlantiruvchi ta'lim tizimining ajralmas va ahamiyatli qismidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Matematik modellashtirishda hisoblash algoritmlaridan foydalanish. Primov T.I., Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. 2 (2), 48-50.
2. Primov T.I. Matematik modellashtirishning umumiy prinsiplari. «Экономика и социум», Выпуск №2(81) часть 1 (февраль, 2021).
3. Primov T.I., Qurbonov S.Z. Matematik modellarni tuzishda variatsion tamoillar. “Academic Research in Educational Sciences”. 2021, Volume 2, Issue 4.
4. T. Primov. Axborot modellashtirishni o‘rgatishda o‘quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish. Наука и инновация 1 (11), 153-157.
5. The simplest mathematical models of economic processes. Primov T.I., Central asian journal of mathematical theory and computer sciences 4 (1), 80-82.
6. Matematik modellarni tuzishda variatsion tamoillar. TI Primov, SZ Qurbonov, Academic research in educational sciences 2(4)
7. Axborot modellashtirishni o‘rgatishda o‘quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish. T Primov - [Наука и инновация, 2023 1\(11\)](#)
8. Fizikaviy masalalarni Furrye usulida yechish. T Primov, M Quldoshova, N To‘xtamishev, M Karimova - Наука и инновация, 2023 1(11)
9. Iqtisodiy tarbiya berish muammolari. TI Primov, II Islomov - GOLDEN BRAIN, 2024, ISSN: 2181-4120 VOLUME 2 | ISSUE 7
10. Faktoriallar. Rahmonov Erkin Sodiq o‘gli. International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers ISSN: 2945-4492 (online) |(SJIF) = 8.09 Impact factor Volume-12| Issue-3| 2024Published:|22-03-2024|